

Besmele Şerhi ve Risâletü'n-Nûriyye'de Dâvûd Karsî'nin Tefsir Yöntemi

Tuğrul TEZCAN
Yrd. Doç. Dr. Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ttezcan@karabuk.edu.tr

Öz

Bu makalede Davud Karsî'nin iki risalesi, onun tefsir anlayışı açısından değerlendirilmiştir. "Şerhu'l-Besmele" isimli risalesi, besmele içinde geçen, "bismillah", "hamd", "salat", "selâm" kelimelerinin ayrıntılı olarak açıklanmasından ibarettir. Dil, örf, belagat üzerinde yoğunlaşan açıklamalarında, özellikle ibârelerde yer alan edatların mânâyâ tesir etme yönüne değinilmiş, risâlenin, kinâye yoluyla Allah Teala'nın yardımını istemek için yazıldığı müellif tarafından ifade edilmiştir. "Er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye" isimli diğer risalesini ise, Nûr suresi 24/35. ayeti tefsir ederken, bidat ehlinin ileri sürdüğü ifrata varan görüşleri, İslâm âlimlerinin görüşleriyle karşılaştırarak, bu aşırı görüşleri reddetmek için yazmıştır. Tefsirin on şer'î mukaddime gözetilerek yapılması gerektiğini söyleyen ve bunları açıklayan Karsî, tefsir yaparken lafız tahlillerine yer vermiş, ayetlerin edebî yönlerine işaret ederek lafzın zahirinde gizlenmiş hakikatlere dikkat çekmiştir.

Anahtar kelimeler: Karsî, Besmele, Hamd, Nur, Bidat.

The Exegetical Method of Dawud Karsî in His Treatises, 'Sharh Al-Basmala' And 'Risala Al-Nuriyya'

Abstract

This article evaluates two treatises of Dawud Karsî in terms of his exegetical standpoint. The treatise titled '*Sharh al-Basmala*' offers a detailed explanations of the terms such as *hamd*, *salaat*, *salaam*. In his explanations focusing on language, rhetoric (*balaghat*) and custom (*'urf*), the influence of the prepositions on the meaning is in particular dealt with. It is stated that the treatise was written with the intention of seeking assistance from Allah. The other treatise, '*al-Risala al-Nuriyya wa al-Mishqat al-Qudsiyya*' which presents an interpretation of a verse of the Qur'anic chapter of al-Nur (24/35) is composed as a refutation to the radical opinions of the innovators (*ahl al-bidat*) following a comparison between their opinions and those of renown Muslim scholars.

Keywords: Dawud Karsî, Basmala, Hamd (praise), Nur (light), Bid'at (Innovation)

Giriş

Müteahhirûn âlimlerden, zühtü gâlip bir zat olan Dâvud b. Muhammed el-Karsî el-Hanefî, mahlasından da anlaşılacağı üzere Karsî'lidir. ¹ Doğum tarihi ve ailesi hakkında bilgi sahibi olmadığımız Karsî'nin temel medrese eğitimini, yörenin âlim ve zahidi, çolak Abdullah Efendi'den aldığı bilinir.² Daha sonra İstanbul'a giderek tahsilini ve mülâzemetini³ tamamladı. Akkirmânî'nin de mümeyyiz olarak bulunduğu ruûs imtihanında başarılı oldu. Ancak müderris olarak görev almadı.⁴ Kaynaklarda, eğitimini İstanbul ve Mısır'da ikmal ettiğine dair bilgiler⁵ bulunmakla beraber, Mısır'da müderris olarak bulunduğunu⁶ ve eserlerinden büyük bir kısmının talebelerine kolaylık sağlamak amacıyla hazırlanmış şerhlerden ve onların ihtiyacına yönelik teliflerden teşekkül ettiğini görebilmekteyiz. Sonra İstanbul'a oradan da ünlü Türk bilgini Birgivi'nin memleketi Birgi'ye dönen ve oraya yerleşen Karsî, Birgi Ulu Câmî Medresesi'nde müderrisliğe başlamış, Arap Dili Edebiyatı, Tefsir, Kelâm, Hadis, Mantık, Âdâbü'l-Münâzara ve İlm-i Mîkât alanlarında dersler vermiştir. Kıbrıs ve Karaman'da öğretim ve irşad için bulunduğu, eserlerinden ve eserlerindeki ferağ kayıtlarından anlaşılan Karsî, hayatının son yıllarını Birgi'de geçirmiş, 1169/1756 yılı Ağustos ayında bu kasabada vefat etmiştir. Kabri, Birgivi'nin kabrinin yanında, Birgi kasabasının dışında bir tepe üzerindedir.⁷

Çok yönlü bir âlim olan Karsî'nin, Arapça, alet ilimlerinden Belâgat'a, temel İslâm bilimleri alanından (Tefsir, Hadis, Kelâm) münâzara âdâbına kadar çeşitli ilimlere dair eserleri vardır. Şerhlerle beraber kırk'a varan eserlerinden akâid konusunda; Hızır Bey'in "Kasîde-i Nûniyye" sine yaptığı şerhi, hadiste; Birgivi'nin Usulü'l-Hadis'ine şerhi, mantık sahasında; "Tekmiletü't-Tehzîb"i ve Kelâm ilminde; "Risâle fî Beyâni'l-Kazâ ve'l-Kader mine'l-Kelâm"ı önemli eserlerindedir. Tefsir sahasındaki çalışmaları ise şunlardır:

¹ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı müellifleri*, (İstanbul: Matbaa-i Amire, h.1333), c. I, s. 309

² Cemil Akpınar, "Dâvûd-i Karsî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA) (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), c. IX, s. 29-32.

³ Medrese tahsilini bitirip icazet alanlar hakkında kullanılan bir tabirdir. Mülâzimlerin adları "Rûzname-i Divan-i Hümayuna kaydedilirdi. Yedi seneden ibaret olan mülâzimlik müddetini dolduranlar, ruus imtihanına girerler, muvaffak olanlar "ibtidâi hariç ruusu" ile müderris tayin edilirlerdi. İmtihanda muvaffak olamayanlar ve muvaffak olanlardan isteyenler "kaza" mesleğine geçip kadı olurlardı. Bkz. M.E.B., *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983) c. II, s. 612

⁴ Onun bu takdiri konusunda kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

⁵ Zirikî Ed-Dimeşki, *el-A'lâm*, (15.Baskı, Daru'l-İlmi li'l-Melâmiyyin, 2002), c. II, s. 334; Bursalı Mehmet Tahir, c. I, s. 309.

⁶ Kehhâle, eserinde "onun konuk müderris oluşunu "Nezîl-ü Mısır" ifadesiyle belirtmiştir. Bkz. Ömer Rıza Kehhâle, *Mucemu'l-Müellifin*, (Dimeşk: Müessetü'r-Risâle, t.siz.) c. I, s.702

⁷ Akpınar, c. IX, s. 29-32

a) **Er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Mişkâtü'l-Kudsiyye:**⁸ Nur sûresi 35.ayetin tefsiri olan bu risale, bazı müfrit tasavvuf ehlinin görüşlerine cevap olarak kaleme alınmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi⁹ ile Birgi Kütüphanesinde birer nüshası bulunmaktadır.

b) **Tahrîrât ve Takrîrât ale'l-Besmele ve'l-Hamdele ve's-Salati ve 's-Selâmi'l-Lafziyye:** Eserin ne zaman kaleme alındığı kesin olmamakla beraber, Karsî'nin Mısır'da kaldığı dönemde yazılmış olması ihtimali yüksektir.¹⁰

Bu risalenin "Tahrîrât ve Takrîrât ale'l-Besmele ve'l-Hamdele ve's-Salati ve 's-Selâmi'l-Lafziyye" ismiyle Süleymaniye kütüphanesinde iki nüshası¹¹; "Şerhu'l-Besmele" ismiyle Manisa İl Halk Kütüphanesinde iki nüshası¹², "Risâletü'l-Besmele" ismiyle Ankara Millî Kütüphanesi'nde¹³ bir nüshası olmak üzere toplamda beş nüshası bulunmaktadır.

c) **Şerh-u Dürri'l-Yetim:** Birgivi'nin tecvîdle ilgili ed-Dürri'l-Yetim adlı Arapça eserinin şerhi¹⁴ olmalıdır. Görüldüğü üzere Kur'an-ı Kerim ile ilgili üç eseri bulunmaktadır.

Biz bu çalışmada, birinci risale olarak, Dâvud b. Muhammed el-Karsî el-Hanefî'nin, Manisa İl Halk Kütüphanesi kayıtlarında "Besmele şerhi/Şerhu'l-Besmele" diye geçen nüshayı¹⁵ ve "et-Tahrirat ve Takrirat ale'l-Besmele ve'l-Hamdele ve's-Salâti ve's-Selâmi'l-Lafziyye" şeklindeki Süleymaniye kütüphanesindeki nüshayı incelemeye aldık. Risalenin isimlendirmesi bizatihi Karsî tarafından yapılmadığı için, müstensihlerin insafına bırakılmış, onlar da "Şerhu'l-Besmele, Tefsiru'l-Besmele, et-Tahrirat ve Takrirat ale'l-Besmele ve'l-Hamdele ve's-Salâti ve's-Selâmi'l-Lafziyye" şeklinde isimlendirmeler yapmışlardır. Risâle dikkatlice okunduğunda sadece besmele tefsiri veya şerhi olmadığı, hamdele, salvele ve selâm kelimelerinin de bu şerh içine dahil edildiği ve muhtevanın bu dört kelime üzerinde yoğunlaştığı görülür. Ayrıca Karsî risâlenin giriş kısmında bu risalenin mahiyetine ilişkin şu ifadeyi kullanır: "Hâzihi tahrîrâtün acîbetün, ve takrîrâtün garîbetün ale'l-besmeleti's-şerîfeti, ve'l-hamdeleti, ves-Salavâti'l-Latîfeti". Bu ifadeye istinaden verilmiş olan üç başlıkta yanlıştır.

⁸ Bu eser kaynaklarda belirtilir, ancak elde matbu halde bulunmamaktadır. Fakat "*er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Mişkâtü'l-Kudsiyye*" isimli eser, Bursalı Mehmet Tahir tarafından, "*Risâle mine't-Tefsîr*" olarak kaydedilmiş olabilir. Bkz. Mehmet Tahir, c. I, s.309

⁹ Söz konusu nüsha Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu nr. 6383'de bulunmaktadır.

¹⁰ Akpınar, c. IX, s. 29-32, Bu maddeyi hazırlayan araştırmacının, "Tahrirat ve Takrirat ale'l-Besmele ve'l-Hamdele ve's-Salati ve 's-Selâmi'l-Lafziyye" isimli risalenin Mısır'da yazıldığı ile ilgili olarak "Karsî'nin öğrencilerinden Ali b. Ahmed b. Hacı Ali tarafından h.1150'de Almanya'da istinsah edildiğinin" ileri sürülmesi yeteri kadar açıklayıcı değildir.

¹¹ Akpınar, c. IX, s. 29-32

¹² Nüshalar, Manisa il Halk Kütüphanesi, nr. 45 t 1473/2; Manisa Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu nr. 45, Akze 5937/1 de bulunmaktadır.

¹³ Nüsha, Bolu Halk Kütüphanesi, nr.14 hk 6/7'de bulunmaktadır.

¹⁴ Nüsha, Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr.4559/3'te bulunmaktadır.

¹⁵ Manisa İl Halk Kütüphanesi nr. 45 t 1473/2'de ve Manisa Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu nr. 45 Akze 5937/1'de bulunan nüshalar.

İlk iki başlık muhtevayı kapsamadığı için, Süleymâniye Kütüphanesi nüshasındaki başlıkta da ibare doğru okunmadığı; lafife, lafziyye diye okunduğu için yanlışlık oluşmuştur.

Nüshalar arasında metin birliği var olsa da mahtût/yazma eserin yanlış okunmasına bağlı olarak nüshalar arasında kelime değişmelerinin var olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, Manisa il halk Kütüphanesinde kayıtlı olan iki yazma risalenin birinin diğerinden istinsah edilerek elde edildiğini düşünmekteyiz. Çünkü, Manisa il Halk Kütüphanesi, 45 t 1473/2 no'lu nüsha, Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Akze 5937/1 no'lu nüshadan kopya edilmiş gibidir. Zeynelzâde koleksiyonundaki nüshadaki ibareler zaman zaman okunma güçlüğü yaşattığı için istinsah edenin anladığı şekilde lafızlar değiştirilerek yazılmıştır. Burada şöyle bir soru da akla gelebilir. Bu nüshalardan hangisi doğrudur? Bu sorunun cevabını vermek zordur. Çünkü eser tahkiki ciddî ve sabır isteyen bir iştir. Başlı başına bir çalışma alanıdır.¹⁶ Biz, mevcut nüshalarla ilgili muhtevâ ve usûl çalışmamız esnasında, nüshaların yazıldığı tarihler bilinmediği için kronolojik doğrulama yapamadık, üç nüshanın karşılaştırmalı okunması ile doğru metni imkân nisbetinde elde etmeye çalıştık. Bu metin üzerinden de incelememizi gerçekleştirdik. Süleymaniye Kütüphanesi, Tırnovalı koleksiyonundaki nüsha ile, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Zeynelzâde Koleksiyonu'ndaki nüsha, metinleri yönünden benzerlik arzederken, Manisa İl Halk Kütüphanesi'ndeki 45 t 1473/2 no'lu nüshada farklılıklar vardır. Ayrıca bu nüsha, Hâdimi, Karsî ve Kirmanî'nin besmele şerhlerinin toplandığı bir risale¹⁷ içinde bulunmaktadır. Ve yazı karakterlerine bakıldığında aynı müstensihin yazması olduğu görülür.

Karsî'nin tefsir metodunu tesbit bağlamında incelediğimiz ikinci risâlesi, er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye'dir. Yazıya geçirildiği târih hakkında bilgi verilmeyen risâlenin, Cum'â günü Kars ilinde tamamlandığı ve üstâd Dâvud Karsî'den taharrî edildiği ifade edilmektedir.¹⁸

Besmele Şerhi/Tefsîri ve Risâletü'n-Nûriyye risaleleri kaleme alış gerekçeleri dikkate alındığında Karsî'nin ilmî mevkîini gösteren önemli resimler sunmaktadır. Şöyleki, Risâletü'n-Nûriyye risâlesini, ifrad ve tefrîd çizgisinde görüş beyân eden bazı bidat ehli mutasavvıfeye cevap vermek için yazmıştır. Dolayısıyla müellif, iddiasını sağlam teoriler üzerine bina etmek isteyeceğinden, ortaya çıkan eser de ilmî niteliği haiz bir mahiyet arzedecektir. İşte bu durumun, dolaylı olarak müellifin ilmi birikimi hakkında bazı bilgilere ulaşmamıza imkan vereceği düşünülmüştür.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için, bkz. Seyyit Bahçıvan, "Yazma Eserlerin Tahkikinde Metodolojik Problemler", *Selçuk İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21, (2006), 61-90

¹⁷ Karsî'nin Besmele Şerhi 52b-61a' da yani Hâdimî ve Kirmânî'nin besmele şerhleri arasında yer almaktadır.

¹⁸ Bkz. Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi külliyyatı, nr.6383, vr.289 b

Besmele Şerhi ise, kendi ifadesiyle Besmele, Hamdele, Salavât-ı Şerîfe kelimelerine yönelik, acâyip ve de garîp bir araştırma ve anlatı'dır. Bu sebeple sözkonusu kelimeler, zâhirlerinin anlattıkları gerçeklere ilaveten farklı ve de farkedilmesi gereken derûnî anlamlar da barındırmaktadır. İşte bu gizli anlamları keşfetmeye yönelik, öğretici, dikkat çekici, îkaz edici bir üslûp ile oluşturulmuş bir risâledir. Besmele Risâlesi'nin bu minval üzere oluşması¹⁹, müellife ilmî müktesebâtını ortaya koyma fırsatı vermiştir.

Besmele Risâlesi, nüshalarına göre 3 ila 8 varak arasında olmasına rağmen Metnin zor ve muhtevasının da yoğun olduğu kendisini hissettirmektedir. Sabır ve teenni ile okunması ve değerlendirme yapılması elzemdir. Besmele, hamdele, salavât ve selâm üzerine hazırladığı risalesinde hedef kitlenin öğrencileri olduğu anlaşılmaktadır. Husûsî olarak öğrencilerinin ihtiyaçlarını gözeten, onların ilmî çalışmalarında kendilerine kolaylık sağlaması için hazırlanmış çeşitli alanlara dair şerhleri bulunmaktadır. Fakat Besmele Şerhi ve Nisa 35. Ayete yazdığı tefsiri, yapılmış bir tefsirin anlaşılmasını kolaylaştıran bir şerh çalışması değil, özgün birer çalışmadır.

Risaleler farklı amaçlar için hazırlanmış olması sebebiyle Tefsir yöntemlerini her bir risale için ayrı ayrı ifade ettikten sonra, onun genel Tefsir Yöntemi açısından da bir değerlendirmede bulunacağız.

“Şerhu'l-Besmele”de Tefsir yöntemi

Müellif, risalesini, Yüce Allah'tan, çok kere dile getirdiği taleplerinin bir karşılığı olarak kaleme aldığını, kitabını bir misal olsun diye telif ettiğini, yani telifinin kinâye yoluyla kabulünü talep ettiğini ifade eder.

Amacı, isteklerini Allah Teâla'ya arz etmektir. Bunu doğrudan ifade etmek yerine, içinde hem hakikat hem de hakikatın haricinde başka bir anlamı barındıran bir üslûp olan Kinâye'yi tercih eder. Kinâye ile bir mevzunun karşı tarafa iletilmesi aslında inceden bir edep ve hayâ ifadesidir.²⁰ Müellif, niyetinin iyi anlaşılması için Kinâye'nin mahiyeti üzerinde durur ve başkalarının görüşlerini de nakleder. Şöyleki:

“ Ben bu kitabı misal olsun diye yazıyorum. Yani telifimin kinâye yoluyla kabûlünü talep ediyorum, ki Kinâye, cümlede melzûmun zikri ile lâzımı kastetmektir. El-Hatib'e²¹ (h.ö.666-739) göre melzûmun

¹⁹ Besmele Risâlesi'nin sözlü hitabın yazıya aktarılmasıyla oluşmuş olması muhtemeldir. Müellifin, zaman zaman “gözünü açacak, gâfil olmayacaksın” şeklindeki tenbihleri, kaynaklara atıflarındaki sathilik, (kitap ismi, görüşün kitaptaki yeri vb. bilgilerin verilmemesi), Ayet ve Hadis'lerin yerlerinin belirtilmemesi, Zayıf hadisleri kullanmaktan çekinilmemesi bir konuşmadan yazıya aktarıldığı izlenimi güçlendirmektedir.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bahattin Dartma, Muhsin Demirci, Mustafa Ünver, Fethi Ahmet Polat, Ömer Kara, *Tefsir Tarihi ve Usûlü*, (1.bs., Eskişehir: Anadolu Ü. Web-Ofset tesisleri, 2010), s.164

²¹ Burada söz konusu olan, el- Hatîp ismiyle meşhur olmuş olan, Ahmed b. Abdurrahman b. Ömer Ebu'l-Meâlî Celalu'd-Din el-Kazvîni eş-Şâfiî'dir. Telhîsu'l-Miftah ve Şerhu't-Telhîs onun eserlerindedir. Bkz. İsmail Durmuş, “Kazvîni-Hatîp”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002) c. XXV, s.156,

irâdesi de câizdir. Sekkâkî'de²² (h.ö.626) durum aksi şeklindedir. Muhakkiklere göre ise ikinci anlamı kastedilen lafız, lâzım veya melzûmdur. Veya Mecâz-ı Mürsel yoluyla eserimin kabulünü istiyorum. Yani müsebbebi (sonuç) zikredip, sebebi murâd etmektedir. "²³

Lügavî ilimler konusunda ziyade denecek kadar çalışması olan²⁴ müellifin, Besmele Şerhi'nde bu çabalarını mümkün olduğu ölçüde yansıttığı görülmektedir. Onun tefsir çalışmalarında, dil, belâgat ve sözcük tahlillerinin öne çıktığını ifade edebiliriz. Karsî'nin amacı sadece lafzın zâhirinde görünen mânâyı ortaya çıkarmak değildir. Gerek lügavî, gerekse, belâgatla ilgili tahlillerden hareketle, lafız'dan kastedilen manaya, hikmete, ulaşmak ister. Müellifin ifadesiyle lafzın zahiri, icmâlî anlamı; maksûd mâna veya hikmetler ise tafsîlî anlamı oluşturur. ²⁵

Müellif, önce konu ile ilgili görüşlere yer verir, sonra da kendi düşüncelerini açıklar. Kendi görüşü için "Kavlûna"²⁶, kaynağını belirtmediği görüşler için de "Musannifler, Muhakkikler²⁷, Eşâriiler²⁸, Cumhur vb." lafızlar kullanır.

Mesalâ, 'Besmele' kelimesinin tafsîlî manasını açıklarken, bismelenin önce, hamdelerin ise onu tâkiben gelmesiyle alâkalı olarak musanniflerin dile getirdiği faydaları nakletmiş ve sonra da kendi açısından faydalı bulduğu şeyleri dile getirmiştir. Açıklamalarını maddeler halinde sunarken madde içinde fıkralar şeklinde de derinliğine açıklamalara yönelmiştir. Mesalâ:

"Tafsîli anlama gelince, Musannifin'in²⁹ tasnifine göre şu beş büyük faydayı elde etmek için besmele önce, hamdele sonra gelmiştir.

1. Fayda: İki şerefli kelâmdan bereket elde etmek için.
2. Fayda: Yüce kitâbın üslûbuna uymak için.
3. Fayda: Üzerinde icmâ edilen şeyle amel etmek için.
4. Fayda: Başlangıçtaki şeyin sınırına bağlılık için.

²² Yusuf b. Ebîbekir es-Sekkâkî, Harezmi şehrinde h.555'te dünyaya gelmiş, h. 626'da vefat etmiş, arapça ve edebiyatta âlim olan Hanefî bir zattır. Sekkâke beldesine nisbetle Sekkâkî denmiştir. Ve Miiftâhu'l-Ulûm önemli eserlerinden birisidir. Bkz. İsmail Durmuş, "Sekkâkî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı,2009) c. XXXVI, s. 332-333

²³ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, Manisa Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu nr. 45 Akze 5937/1, vr.2a. Makalede dipnotta gösterilen varak numaraları, bu koleksiyonda kayıtlı "Şerhu'l-Besmele" isimli risalenin üzerindeki kurşun kalemle yazılmış varak numaraları dikkate alınarak verilmiştir.

²⁴ Arap Dili ve Belâgâtıyla ilgili olmak üzere şerh türünden olan çalışmaları şunlardır: Şerhu'l Emsileti'l-Muhtelifi Fi's-Sarf, Şerhu'l-Bina, Şerh-i İzhâri'l Estrar, Şerhu'l-Avâmil, Muhtâr-i Muhtârî's-Sihâh, Şerhu'r-Risâleti'l-Endelüsiyye Fi'l-Arûz. Ayrıca İslâmî İlimler Metodolojisi durumunda olan 'Tezkire Li Vezâifi'l-Bahhâsîn' isimli eseri de vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Resul Öztürk, "Dâvud-i Karsî (1169/1756): Kelâmî Görüşleri Ve Kaynakları", *Atatürk Ü. İlahiyat F. Dergisi* 41, (2014), 83.

²⁵ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2a-2b

²⁶ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2a-2b

²⁷ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2a

²⁸ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2a

²⁹ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2a

5. Fayda: Bazı hakların edâsı için.³⁰

Şeklinde ifade ettiği faydaları besmelenin hamdeleden önce gelmesindeki hikmetler şeklinde anlamamız mümkündür. Müellif, kendi açısından hikmetleri ise şöyle açıklar:

Kavlünâ/ Bizim görüşümüze göre ortaya çıkan faydalar üçtür:

1. Besmeledeki bereketi göremeyen şerîf fakat kısır nazarlı araştırmacılar gibi bazı muhakkiklerin kelâmını reddetmektir. Yine Orta üçüncü faydanın takip için olması(icmâ'ya bağlılık) beşinci faydayı kastetmemesi (bazı hakların edâsı); ayrıca son üçüncü muhakkikînin kısır görüşünün takip için olup bereketi kastetmemesi, ikinci fâide (Yüce kitabın üslûbuna uymak) için de olmaması gibi. Halbûki vâkî olanda zahir gizli kalmaz. Bizim söylediğimiz onların söylediği değildir. Başkalarının söylediği de değildir. Ki o zaman zahir, hafinin zıddıdır. Bu görüş çöktür.
2. Bu işin zâhirî bir iş olduğuna, zorunlu olmadığına işaretler. Caiz olması, bir illet sebebiyle olmamasındandır. Müraccâhsız tercih, dâî (emir) olmadan ihtiyar(tercih) gibi bir kaideye binâen olan bir iş, mütekelliminin çoğunluğuna göre caizdir. Felsefecilerin ve mutezilenin görüşlerine ise terstir. Ki bu görüşe uygun olsa idi zâhir, vâcibin zıddı olurdu. Yani zahir, câiz gibi kabul edilirdi. Hafinin zıddı oluşuna dair mülâhaza da böyledir.
3. Bunun hakiki ve kat'î değil; zâhiri, zannî bir emir olduğuna işaretler.³¹

Müellifin maksâdını anlamanın, somut verilere dayalı bir anlatım olmaması sebebiyle oldukça güç olduğu bu metinde, zâhir ehli diye sınıflandırabileceğimiz, lafızların sadece zahirlerinden hareketle ilim elde eden araştırmacıların yaklaşımlarının eleştirildiği görülmektedir. Bununla beraber müellif, kendisi tarafından tesbit edilen ve zahir ehline görünmeyen aslında zâhirden akseden hikmetleri ifade etmiştir. Bu hikmetler, anlaşıldığı üzere, bazı araştırmacıların göremediği besmeledeki bereketlerdir. Besmelenin, Hamdele'den önce zikredilmesiyle ortaya çıkan bereket/hikmet bir anlamda bazı muhakkikîni diye ifade ettiği araştırmacıların görüşlerine reddiye mahiyetindedir. Çünkü, onların tesbit ettiği anlamlar içinde Musannifin'in belirlediği faidelere uymayan durumlar söz konusudur. Ayrıca müellif, Besmele'nin önce gelmesini zorunlu kılan açık bir illetin olmadığını, dolayısıyla lafzın zahirinden doğan böyle bir hikmet arayışının caiz olduğunu belirtir. Yine lafzın zâhiri, hakîkî ve kat'î bir şekilde Besmele'yi her dâim Hamdele'den önce oku gibi bir emre işaret etmiyor. Ancak zannî denilebilen ve kişiden kişiye değişebilen bir anlayışla anlam tesbitine imkan veren bir durum olduğunu ifade ediyor.

Müellif, Musannifin'in belirlediği faydaları, maksatlarının da anlaşılması için on tane soru sorup, cevaplarının alınmasını gerekli görmektedir.

³⁰ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2a-2b

³¹ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2a-2b

Besmele'nin faydalarını tesbit ederken Müellifin sorduğu soru ve cevaplar, Musannifin'in dayandığı illetlere yöneliktir. Dolayısıyla bu aşamada söz konusu illetlerin neveleri ve illetlerin, ihtiyârî fiillere tesirleri üzerinde durulmuştur. Yani bir anlamda ibârelerin, kelâmî mevzulara/ihtilaflara taalluku söz konusu olmuştur. Başlıca sorular, şunlardır:

“Birincisi: Bu fâidelerin ve beş sualin kendisi mi yoksa kendilerinden başka bir şeye vesile olması mı maksûd olmaktadır?³²

Müellif, aslında bu soru ve faydaların kendisinin kastedilen şey olmadığını, bunlardan hareketle başka şeylere ulaşma imkanı sağlamaları yönüyle anlam ifade ettiklerini söyler. Müellifin asıl maksad olarak altını çizdiği hususlar: “Allah’a yakınlaşmak, Allah’ın sevâbını istemek, Allah’ın azâbından kurtulmaktır.”³³ İşte akıl sâhipleri (Ulû'l-elbâb) için Allah katında en yüce maksad bu üç tanesidir. Birinci maksadın da diğer iki maksada üstünlüğü ve şerefliliği söz konusudur. Müellif, bu sebeple şu sözün söylendiğini ifade eder: “Birincisi, Havassın niyyeti, diğer ikisi ise, avâmın niyyetidir. Hz. Peygamber’in şu sözü de buna delil gösterilmiştir. Cennet ehlinin çoğunluğu beh³⁴ olanlardır.”³⁵ Yani Allah Teâla’ya yakınlaşmak havassın niyyeti, Allah’ın sevabını istemek ve azabından kurtulmak ise avâmın niyyeti olarak ifade edilmiştir.

İkincisi: Bu beş illet Mûcibe mi, Bâise mi yoksa Müstelzime midir?³⁶

Üçüncüsü: Bu Bâise İletler, bi'l-cümleti mi, fi'l-cümleti mi Bâise İlet'tir, yoksa bu ikisinden de kapsamlı mıdır?³⁷

Dördüncüsü: Baise illetler mâlûlâtının (varlığına sebep olunanlar) aynı mıdır yoksa gayrı mıdır? ³⁸

Beşincisi: Bu Bâise İletler, ihtiyârî fiillerde, Gâiyye illetlerin ve kastedilen amaçların aynı mıdır, onlara denk midir, yoksa onlardan daha mı kapsamlıdır?³⁹

³² Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2b

³³ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2a

³⁴ Halil b. Ahmed (h.170), “beleh/çoğulu bulh” kelimesini “şerden gafil olmak” diye tanımlamış, delil olarak da أَكْتَرُ أَهْلَ الْجَنَّةِ النَّهْلُ şeklindeki rivayeti nakletmiştir. Bkz. Halil b. Ahmed, *Kitabü'l-Ayn*, (Tahk. Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim Sâmîrî, Mektebetü'l-Hilal, t. siz, y. yok). c. IV, s. 55; Karsî'nin naklettiği bu hadis hakkında, Bezzâr(h.292), hadisin bazı sözlerinin Hz. Peygamberden nakledildiğini, bazı sözlerinin bilinmediğini, hadisin ravilerinden olan Ukay ibn Halid'in bu hadise manası sahih olsa bile mütâbi olmadığını ifade etmiştir. Bkz. Bezzâr, *Müsned-i Bezzâr*, (Medine-i Münevvere: Tahk. Mahfuz Abdurrahman Zeynullah (1-9.cüz), Adil ibn Sa'd (10-17.cüz), Sabri Abdülhâlik eş-Şafî (18.cüz), Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hükm, 2009), c. XIII, s. 32; Tahavî (321), bu hadisi Ahmed b. Ebî İmran'a hatırlattım o da şu açıklamayı yaptı : “Hadisin sahih bir manası var. Fakat bu hadisteki Bulh'tan kastedilen, Allah'ın yasaklarından uzak duranlardır, akıl eksikliğine sahip, zeka özürülü kimseler değildir. Ve hadis Hz. Peygamber'e aittir.” Demiştir. Bkz. Tahavî, *Şerh-i Müşkilü'l-Âsâr*, (1.bs. Tahk. Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risâle, 1994), c. VII, s.432

³⁵ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2b

³⁶ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2b

³⁷ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.3a

³⁸ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.3a

³⁹ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.3a

Altıncısı: Gâî İlet'lerin ve Garaz/amacın faidesi yalnızca fâile mi hasdır, yoksa başkasına da faydası olabilir mi? ⁴⁰

Yedincisi: İlle-i Gâiyye ve'l-Garaz, fâilin fâil oluşunda müessir midir?

Sekizincisi: İbtidânın görünüşte hakiki olmasıyla ba'nın ilsak (bitiştirmek) için olması zahiren birbirine zıt görünmesi sebebiyle bu iki şeyi doğru kabul etmek nasıl mümkün olur?

Dokuzuncusu: Besmele ve Hamdele'ye imtisal nasıl olur. Besmele ve Hamdele'de her akıl sahibi için emir vardır. Zahire göre o zaman bir teselsül ve devir meydana gelir.

Onuncusu: Hz. Peygamberin her akıllı kişinin her işin başında onu zikretmesi ile ilgili iki hadisi bu işin sünnet olduğuna delildir. Öyleyse Hz. Peygamberin bazen besmeleyi terketmesinin sebebi nedir?"⁴¹

Görüldüğü gibi, ilk yedi soruda illet çeşitleri (Bâise⁴², Gâiyye⁴³, Müstelzime, Musahhihe), illetlerin fâile ve fillere taalluku ve de illetlerin kapsayıcılığı, illet-malul benzerliği/farklılığı gibi kelâm ve felsefenin alanlarında fikir imalinde bulunulmuştur. Son üç soru da ise, Besmele'nin başındaki (ba)nın hakiki ibtida için ya da ilsak için olmasının tezat oluşturup/madığı; besmele ve hamdeleye imtisâlin teselsül oluşturup/madığı; Peygamber sünneti olan besmele ile başlamanın onun tarafından terkedilip/mediği soruluyor ve cevapları veriliyor. Cevaplarının mâhiyetine işaret etmesi için de altıncı sorunun cevabını nakletmek istiyoruz.

Altıncı soru: Gâî illet ve garazların fâidesi yalnızca faile mi hasdır? Yoksa başkasına da faydası olabilir mi?

El-cevap: Eşârlere göre faidesi yalnızca failedir. Çünkü onlar faile bakarak onun varlığını ve yokluğunu eşit gördüler. Veya yine faile bakarak onun varlığını tercih edilebilir kabul edebilirler. Fiil üzerine fail için bais illet olmaz. Zaruret sebebiyle fiilden önce olduğu için de sebep olmaz. Fail için olan her garazın varlığı yokluğundan daha layık daha gereklidir. Fail, onun varlığıyla faildir ve kemale erer; yokluğuyla nakislaşır. Bu yüzden Allah Teala'nın fiillerinin araz ile illetlenmesine cevaz vermemişlerdir. Ve yine illetlerle muallel ise onun kemâlinin tamamlanması gerekir demişlerdir.⁴⁴

Maturîdî mezhebine göre, birçok ayetin zâhirinin delalet ettiği gibi, illet ve garazların faidesi başkasına döner. Allah Teâlâ'nın خلق لكم ما في

⁴⁰ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.3a

⁴¹ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2a-4b

⁴² İlet-i Bâise: İletin yok olmasıyla hükmün yok olmadığı illettir. Çünkü bir mâni veya şartların oluşmaması sebebiyle mâlûl, bâsie illetten geride kalır. Bkz. Muhammed Emin, (Emir-i padişah lakabıyla maruf),(ö.972), Muhammed Emin, *Teyşîru't-Tahrîr*, (Daru'l-Fikr, y. yok. t. siz)., c. IV, s. 22

⁴³ İlet-i Gâiyye; Mâlulla ilgisi olsa da mâlulün dışında olan şeydir. Marangoz ve yatak ilişkisi gibi. Marangoz işi yapan, müessir olandır, fakat yatak, marangozun üzerine oturması için değildir. Bir gayeye binaendir. İşte yatağın yapılma illeti, İlet-i Gâiyye'dir. Bkz. İcî, *Kitabu'l-Mevakif*, (Beyrut: Tahk. Abdurrahman Amîra, Daru'l-Cil, 1997) c. I, s. 423,

⁴⁴ Allah Teâlâ'nın fiilerinden garaz ve maksudun nefyi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. El-Âmidî(h.631), *Gâyetü'l-Meram fi İlmi'l-Kelâm*, (Kahire: Tahk. Hasan Mahmud Abdüllatif, Meclisü'l-A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, t.siz), c. I, s.224;

لارض جميعا⁴⁵ sözünde olduğu gibi. Ve selim aklın muktezası şudur ki, selim bir vicdanda ortaya çıkan “Allah Teala “eğer kendisinden istifade edilen arzı ve içindekileri yaratsaydı ve insanı da arz ve içindekiler için yaratsaydı veya hiçbir maksad olmadan yaratsaydı o takdirde abesle iştigal etmiş olurdu. Şayet mahlukat açık bir şekilde var edilseydi, kat’î bir yönlendirici olmaksızın onlar hemen zarureti men ederler hem de nasların zahirine uymadıkları için batıl görürlerdi.⁴⁶

Müellif, harflerin⁴⁷ cümle içindeki amellerine dair (besmelenin başındaki ‘ba’ harfinin, hamd kelimesinin başındaki ‘lam-ı’ tarifi ameli vs.) bilgi verirken, bazen kelimelerin kökeni ile ilgili olarak da bilgiler vermektedir. Mesela, Besmeledeki ismin kökeni ve anlamları ile ilgili şu açıklamaları yapmaktadır.

“İsm, sözcük anlamı yönüyle, açık bir alâmet, örfen konulmuş bir lafızdır. Nahivciler açısından ise ıstılâhî olarak, “sumuv” kelimesinden türemiş, husûsî bir kelimedir. Basra ekolüne göre, “uluv” anlamındadır. Kûfe ekolüne göre ise alamet anlamına gelen “vesem” kelimesinden gelir. İsim açık bir şekilde müsemmadan ayırır.⁴⁸

Müellif, risaleye konu olan kelimelerin başlarındaki **lâm** ile de ilgili yoğun bilgiler aktarmaktadır. Mesela es-salât kelimesinin başındaki lâm ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“es-Salât” kelimesinin başındaki “lâm”, ahd-i hârici⁴⁹ içindir. Onunla ferd-i kâmil kastedilir. Yani “es-salat” ile kurtulma hedefine ulaşma yakınlaşmıştır. Bu durumda “lâm”ın istiğrak için olması doğru değildir.

⁴⁵ Bakara 2/29

⁴⁶ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2b-4a

⁴⁷ Arapça harf denildiğinde, hem alfabenin harfleri akla gelir hem de bulunduğu kelime ve cümleye anlam katan harf-i cerler ve benzeri harflerdir. Rahmi, Yaran, *Arapça'da İ'râb*, (İst: Rağbet yay. 2010) s.49

⁴⁸ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.4b

⁴⁹ “El” diye okunan lâm-ı tarif başka amaçlar için de kullanılmaktadır. El-i Ahdiyye, El-i Cinsiyye, el li'l-İstiğrak, el li'l-hakikati. Bunlara “Mukteran bi el” de denir. El, ahdiyye için olduğunda, ahdi'z-zikrî, ahdi'l-hudûrî, ahdi'z-zihnî (harici ahd da denilir.) bu şekilde üç kısma ayrılır. Ahdi'z-zikrî: konuşma esnasında, hatırlanan bir şey dile getirildiğinde kullanılan “el” takısıdır. Mesela, “جاءني ضيف فاكرمت الضيف” gibi. Ahdi'l-Hudûrî: sohbet edilen şey konuşma esnasında hazır ise; “جنت اليوم” yani içinde bulunduğumuz güne geldim gibi. Ahdi'z-Zihnî/harici. Kendisiyle sohbet zihnen olan, düşünce esnasında fikir ona yönelir. Mesela: حضرة الأمير dendiğinde sanki seninle muhatabın arasında bilinen bir kimse geldi. (El) Cinsiyye: İstiğrak için ve hakikati beyan için olabilir. İstiğrak için olduğunda cinsin bütün fertlerini içine içine alır. خلق الإنسان ضعيفاً yani her fert onun içine girer. (el) hakikati beyan için olduğunda: Fertlerinden onu tasdik edecek şeylerden sarf-ı nazar ederek, o cinsin hakikatini, tabiatını ve mahiyetini beyan eder. Bu sebeple “küllen”in mahalline hulul etmesi sahih değildir. Mesela, الإنسان حيوان ناطق “insan konuşan bir hayvandır.” denildiğinde insanın akıllı, müdrük olduğu hakikatini ifade etmiş oluruz. Fakat her insan akıllı ve müdrük olmayabilir. Bkz. Şeyh Mustafa Galâyîni, *Camîu'd-Durûsi'l-Arabiyye*, (10.bs. Lübnan: Matbaatü'l-Asriyye, 1962), c. I, s.150-151,

“Lâm”ı iddia üzerine hamletmek uygun olmadığı gibi, diğer peygamberlerin “Salât”ını yok hükmünde görmek de câiz değildir. “Lâm” cins için olduğunda da “Hamd”in yerine konması münasip değildir. “Lâm”ın ahd-i zihni için olması durumunda da böyledir.⁵⁰

Müellif, “Salat”ın başındaki “lâm”ın ferd-i kâmilî kastettiğini ifade etmişti. Ferd-i kâmil olarak vasıflanan şey müellife göre Allah Teâlâ’dır. “Salat” Allah Teâlâ’dan olunca “rahmet”, mahlukat katında ise “ihsan” olmaktadır. “Salât”ın gâyesi düşünüldüğünde ise burada mecâzî bir anlama olduğu görülür. İşte murad edilen şey bu olmaktadır. Müellif, “Salat”ın, rahmet, ihsan bir de melekler ve insanlardan geldiğinde, hayır duası şeklinde üç farklı anlamının olduğunu söyler.⁵¹

Müellifin Zemahşeri, Beydâvî, Fahreddin Râzî gibi tefsir kaynaklarından istifade ettiği görülmektedir. Zaman zaman onların görüşlerini doğrudan aktarmaktadır.⁵² Bazen de onların metodlarıyla tefsir yapmaktadır. Vecih, mesele, görüş gibi fasıllar açarak tefsir yapması Râzî’nin Mefâtihu’l-Gaybına benzemektedir. Mesela, İsim ile müsemmanın birbirinin ayrı-gayrı olması meselesini irdelerken bu yönünü bize göstermiştir.

“ ...İsim, açık bir şekilde müsemmadan ayrıdır. Beydâvî⁵³ şöyle demiştir: İsim, “kendisiyle lafzın kastedildiği ise müsemmadan farklıdır. Kendisiyle zat kastediliyorsa, o zaman isim müsemmanın aynısıdır. Fakat bu anlam meşhur değildir.” Eşarilere göre⁵⁴ de isimle,

⁵⁰ Karsî, *Şerhu’l-Besmele*, vr.7a

⁵¹ Karsî, *Şerhu’l-Besmele*, vr.8b

⁵² Zemahşerî (ö.538 h.), “Salat” kelimesinin aslen lügatte, karn ve diz arası bölgesindeki iki uzvun (vurkeyn) hareket ettirilmesi manasına gelen “İsmü’t-Tesliyeti” demek olduğunu ve zamanla dinde bilinen fiilleri ve hususi rükünleri ifade eden manalara nakledildiğini söylemiştir. Çünkü namaz kılan kişi rükû ve secdelerinde onu yapar. Sonra da salat kelimesi yaygın örtfe huşû ile gerçekleştirilen kapsayıcı dua olarak kullanılmıştır. Bkz. Karsî, *Şerhu’l-Besmele*, vr.8b ; Ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*, (3.bs., Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-Arabiyye,1407), c. I, s. 40

⁵³ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vîl* isimli eserinde “ismi” şöyle açıklar: “İsim’den murad edilen lafız ise, isim müsemmadan ayrıdır. Çünkü isim, kesik seslerden oluşur ve milletlere ve asırlara göre değişir. Müsemma böyle değildir. Müsemma ile bir şeyin zatı kastediliyorsa işte o müsemmadır. Fakat bu mana meşhur değildir. Allahü Teâlâ’nın şu ifadelerinden kastedilen lafızdır. { تبارك اسم ربك } ve { سبح اسم ربك } Çünkü Allah’ın zatını noksan sıfatlardan tenzih etmek gerektiği gibi, onun için vazolunmuş isimlerini de refes’ten ve sûi edepten ve içinde saldırganlık geçen çağrışımlardan uzak tutmak gerekir. Beydâvî, *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vîl*, (t.siz ve y. yok, c. I s.13,

⁵⁴ Ehl-i sünnetin görüşü genel olarak ismin müsamma ile aynı olduğu şeklindedir. Mutezile ve Cehmiye gibi mezheplerin görüşleri de ismin müsemmadan ayrı ve mahluk olduğu tezine dayanır. Ebu’l-Hasan el-Eşârî’nin görüşü Mutezile ve Cehmiye’ye yakın dursa da nüanslara dikkat edildiğinde ehl-i sünnet görüşüyle örtüştüğü görülür. Mevzunun daha anlaşılır olmasını sağlamak için onun konuyla ilgili görüşünü nakletmek istiyorum. “Eş’ârî’ye göre isimler üç kısma ayrılır. Birinci kısımdaki isimler müsemmanın aynısıdır, “Mevcud” ismi gibi. İkinci kısım isimler, müsemmadan ayrıdır, “Hâlık” ismi gibi. Üçüncü kısım isimler de ne kendisi ne de başkasını tesmiye eder. “Alîm ve Kâdir” isimleri gibi. İsim müsemmanın kendisidir diyenler, “harflerden oluşturulmuş lafza, isimlendirilen şeyin kendisidir” anlamını yüklemeler. Akıllı olan bunu demez. Bunun delili şu görüştür: “İsim, müsemmanın aynı ise

sıfat kastediliyorsa o zaman sıfatın kısımlarına ayrılır. Ancak o ismin aynısı değildir. Onunla nefsi (kendisi) kastediliyorsa, ki o vucuddur, o ismin dışındadır. Onunla fiili kastediliyorsa, ki o tekvin ve köklü çeşitleridir. İsm'in ne aynı ne de gayri olan şeyler ise onun zatıyyetini irade ederler ki onlar yedi sıfattır. İlim, Hayat, İrade, Kudret, Semî, Basar, Kelâm'dır. Fakat ondaki gizli olmayan şeyler tekellüfün nevelerindedir ve vâkii olanın tersinedir. Bunun için birincisi, ismin, nefsiyye'yi irade ettiği iddiası üzerine hamlidir. Başkaları ise zatında münfekk/ayrılmış olmayı ifade eder demişler. İsm'in Allah'a izafe edilmesine gelince, lâm, zahirde istiğrakıyyedir. Lâm'ın mutlak manası ise ihtisas yoluyla muzafın, muzafun ileyhe has kılınmasının ifadesi, ondaki bir manaya taalluk etmesidir. Muzaf, câmid bir manaya sahipse, "zeydin çocuğu" gibi; şayet isim masdar nitelikli bir mana ise ihtisas vasıtasıyla taalluku da "zeydin ilmi" gibidir. İsm'in Allah'a izafe edilmesi açısından "Allah" lafzı hakkında üç meşhur görüş vardır.⁵⁵

Birinci görüş: Bir suretin düşünce olarak başlangıcını ifade eden ve Allah Teâlâ'dan alınmış şahıs alemidir.⁵⁶ Bu görüş Sibeveyh, Ahfeş ve Halil gibi bir çok alim tarafından üç açıdan dile getirilmiştir. **Birinci açı:** Zahirde mücerred muayyen bir zata delalet eder. Kamil sıfatların anlaşılması ise örfi, zorunlu delalettedir. **İkinci açı:** "La ilahe illallah" ifadesi ondan başkası olmaksızın tevhididir. "la ilahe illâ er-Rahman" vb. gibi. **Üçüncü açı:** O'nun sıfatları ve diğer isimleri aksi olmamak kaydıyla onun üzerinde cereyan eder.⁵⁷

İkinci Görüş: Beydâvi, Sa'd ve es-Sîd⁵⁸ gibi muhakkikinden bir çokları o bir melik için şahıs alemidir, görüşündedirler. Ve aslı ma'bud manasına "ilah"dır. Ve yine "konusunda mütehayyir, veya meskun veya mefzûün veya mültecâün ileyhi" manasına geldiğini de söylenilmiş, yine aslı "velâhu" olan ve manası, "hakkında mütehayyir olan" da denilmiş, yine manası irtifa/yükseklik olan "lâhü"

o zaman "نار",nâr-ateş lafzını söyleyenin ağzı yanması gerekirdi. İnsanlardan bazıları bu onların murad edilen görüşleri olduğunu zannettiler ve görüş sahiplerin kınadılar, yerdiler. Halbuki onlar, lafız, tesmiye/isimlendirmedir; isim, lafızla aynı değildir; bilakis lafızla murad edilen şeydir, demişlerdi. Mesela sen, "ya Zeyd", "ya Amr" diye seslensen, senin kastın, hitap lafzının kendisi değildir. Bilakis senin kastın, müsemmanın kendisidir. İsmi zikretmekten muradın müsemma idi. Şüphe yok ki eşyadan haber verildiğinde de durum aynı şekildedir..." ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Teymiyye el-Harrânî(h.728.), *Mecmûu'l-Fetâvâ*, (el-Medînetü'l-Münevvera: Tahk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım, Mecmeu Melik Fahd li Tabâati'l- Mushafi's-Şerif, 1995), c.6, s. 188

⁵⁵ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2b

⁵⁶ Hızır bin Mahmud bin Ömer el-Atûfî (948/1541), *Hısnu'l-Ayati'l-İzâm fi Tefsîr-i Evâili Sûreti'l-En'am* isimli risalesinde Sibeveyh, Ahfeş ve Halil bin Ahmed'in görüşlerini nakletmiştir. Bkz. Hızır bin Mahmud bin Ömer el-Atûfî (948/1541), *Hısnu'l-Ayati'l-İzâm fi Tefsîr-i Evâili Sûreti'l-En'am* (Ankara: Milli kütüphane, Milli Kütüphane yazmalar koleksiyonu, 06 Mil Yz A 4160 'nolu nüsha, t. siz.) v.17 b

⁵⁷ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2b

⁵⁸ Burada üç önemli tefsir âliminin ismi geçmektedir. Envârü't-Tenzil ve *Esrârü't-Te'vil* sahibi Kâdî Beydâvi(h.691), Allâme Sadruddîn et-Teftazânî(h.792), ve *el-İktidâb* sahibi, iyi bir nahivci olan İbn Sîd el-Batalyûsî (h.521), İbn Sîd hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Hallikan (h.681), *Vefâyâtü'l-A'yân*, (Beyrut: Tahk. İhsan Abbas, Dâru's-Sadr, 1900-1994), c.3, s.97

kelimesinden geldiğini de **üç yönden** dile getirmişlerdir. **Birinci yön:** Bu üç usul ve onun arasında temiz bir ittifakın olması. **İkinci yön:** Başlangıçta şahsi alemin vaz'ında zorunlu bir değişimin yokluğu. **Üçüncü yön:** "Ve huvallahü fi's-semavat" o Allah semalardadır, lafz-ı ilâhisi örneğinde olduğu gibi anlamın sıhhatinin yokluğu.⁵⁹
Üçüncü Görüş: O, Mâbud-u bi'l-Hakk manasından başkasını meneden, nevî bir şahsa hasredilmiş, külli bir mefhum için konulmuş bir cins isimdir. Veya Vâcibu'l-Vucûd veya bazılarına göre bir sebepten âlemin hâlikıdır.⁶⁰

Müellif, zaman zaman dil, belagat ve tefsir âlimlerinin görüşlerine isim zikrederek değinir. Ancak hangi eserden ve neresinden aldığını ifade etmez. Mesela "Allah" lafzının başındaki 'elif'in mahiyeti ile ilgili olarak, bir görüş açıklar ve bu görüşün Sibeveyh, Ahfeş ve Halil bin Ahmed gibi birçok muhakkik âlimlere ait olduğunu söyler.⁶¹ Ayrıca nakilleri, bilginin doğrudan nakli şeklinde değildir.⁶² Mefhum olarak alıntı yapıldığını söylememiz gerekir.

Daha önce dile getirdiğimiz üzere, risale eğitim amaçlı ve öğrencilere usul öğretir tarzda kaleme alınmıştır. Soru- cevap metodunun kullanılması, konu bitimlerinde "gözlerini açacak, gafil olmayacaksınız..." şeklindeki tenbihatları bu usulün ipuçlarıdır.⁶³ Ayrıca şu hususu açıklamanın da faydalı olacağı kanaatindeyim. 18. asır ulemasının bir üslup tarzı olarak, bidatçı mutasavvıfların dînî meselelerde kafa karıştıran açıklamaları üzerine, müderrislerin mevzuları hakettikleri ilmî derinlikte incelemeye çalışmaları, devrin yaygın ve devlet tarafından da istenmeyen muharref dîn algısına karşı bir tavır geliştirme çabası olarak görülebilir. Bu sebeple Karsî'nin böyle bir algıyla Er-Risâletü'n-Nûriyye isimli risalesiyi kaleme almış olması da muhtemeldir. Çünkü risalede bidat ehli mutasavvıflara karşı bir duruş sergilenmektedir. Bir anlamda yanlış bir algıya bir müderris müdahalesidir.

Er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Mişkâtü'l-Kudsiyye

Bu eser, Nur suresi 35. ayetin tefsiri bağlamında, biat ehlinin ileri sürdüğü ifrat tarzındaki görüşleri, İslam âlimlerinin görüşleriyle karşılaştırarak reddetmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. O, tefsirini oluşturma gerekçesini şöyle izah eder: "Nur 24/35. ayetteki 'Nûr'un manası, mecâz ve hakikat olarak Allah Teala'ya itlâkının cevâzı hususunda müstedellin ve müktesidîn sünnetle, ifratçıların bidatleri arasındaki ihtilafı gördüğümde, bu ayetin

⁵⁹ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2b

⁶⁰ Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, vr.2a-2b

⁶¹ Bkz. Karsî, "Şerhu'l-Besmele", vr.3a

⁶² Örnek için bkz. 28. Dipnot

⁶³ Bu tarz bir eğitim-öğretim, Davud Karsî'nin müderrisliği döneminde yerleştirmek istediği bir eğitim-öğretim yöntemi olabilir. Belirli bir konuyu enine-boyuna irdeleyen ilmi bir çalışma yapmanın imkanını ve nelere dikkat edileceğini, nelerin gözden kaçırılmaması gerektiğinin altını çizen bir çalışma olduğunu belirtebiliriz. Ayrıca bu ve benzeri risaleler, son dönem Osmanlı medreselerinde eğitim-öğretim yöntemleri açısından incelenebilir.

tefsirini yapmak içimden geldi. "O, cenneti dolduran ve ümmet için de nur olması sebebiyle bu risalenin ismini "er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye" olarak isimlendirdim."⁶⁴

Karsî, Nur suresi 35. ayetin tefsirine ve maksudunun açıklanmasına geçmeden önce üzerinde icma' edilmiş olan on şer'î mukaddimenin göz önünde bulundurulması gerektiğini söyler.⁶⁵ Tefsir usûlü açısından önem arzeden on usûl şunlardır:

Birincisi, kadâyât ve nazariyyât'a itimad ve güven.

İkincisi, kerîm kitap ve azîm Kur'an'ın çoğunluğunun iki kısım ve bu iki kısmın da manaya delaletleri kat'î muhkem ayetlerden meydana geldiği hususu, hakiki olarak kat'î, icmâî tevatürle sabittir. Ondan murad, aslen bir açıdan onun te'vîlinin câiz olmamasıdır. Ümmü'l-Kitap ve delâleti zannî müteşabihat arasında, (O zaman) hemen muhkemata (yönelmek) ve ilmi kurallara mutabık kalarak sahih bir şekilde muhkem ayetlerle onun te'vîlini gerçekleştirmek.

مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخْرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi, "O'nun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihdir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşabih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, "Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındadır" derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünürler."⁶⁶

Üçüncüsü, Nasslar zâhirine hamledilir. Yani manayı böyle üzerine yüklerim ve o (usulden) ayrılmayız. Kat'î delil olmadıkça, mülhid batın ehlinin iddia ettiği manaya dönmeyiz. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ

"Sana bu kitabı, her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik."⁶⁷ Yani Kur'an'ın nidâsı en sağlam olana yönlendiriyor.

Dördüncüsü, bütün ilâhî dinlerin hülâsası ve seçilmiş, şerif şeriatlar arasında, dünyevî şeriatların özü ve en üstünü, en şerefli ve en faziletlisidir. Allah Teâlâ'nın belirttiği gibi,

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

"Şüphesiz Allah katında din İslam'dır."⁶⁸

⁶⁴ Karsî, er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi nr. 6383,T.siz.), vr.281a

⁶⁵ Karsî, er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye, vr.281a

⁶⁶ Al-i İmran 3/7

⁶⁷ Nahl 16/89

⁶⁸ Al-i İmran 3/19

وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Kim İslam’dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır, işte bu dosdoğru dindir.”⁶⁹

Beşincisi, : Dinde iktisâd vaciptir. Yani şeriatta ifrat ve tefrit kesin bir biçimde haramdır.

Altıncısı, kâmil Müslüman, Şeriat-ı Garra hakkında iktisat ile ibadetini -zayıf bir elde etme ve kuruntu üzerine değil- Allah için büyük bir takva üzerine bina etmelidir. (Çünkü, Allah’ın rızası kesinlikle ondan daha büyüktür)

Yedincisi, Nebilerin ve gönderilen peygamberlerin mirasçıları ve Allah Teâlâ’nın muhlis kullarının has olanları, müttakî kullarının büyükleri, muhakkik, müttakî ulemâdır, başkası değil. Sûfilerin ve cahil müfritlerin, müddeilerin zannettikleri, vehmettiklerine göre, Şeriat-ı Garra (İslam Şeriatı) ve Hakikat, ‘akıl’dır.⁷⁰

Sekizincisi, İslâm akâidinin yakînî esasları ve yine ahlak ve dînin kat’î amellerin esasları, âfâka ve enfüse tesir eden aklî burhanlardan alınmıştır. Ancak, kemâl üzere şeriatın kat’î muhkem hükümlerinden alınmadıkça onlara dayanılmaz ve itibar edilmez.⁷¹

Dokuzuncusu, İlahi kemâlâtın ve büyük dinî ahkâmın bilinme yolu; nazar ve fikir; kat’î, aklî, rabbânî mukaddemâtn ve yakînî şeriatın tertibi ve de münezzel tekvînî ayetlerle istidlâldir.

Onuncusu, : Teşbihat ve özellikle de onlardan teslîmat ve Kur’ânî mecazlar; ilzam edici, ikna edici hitabî makamatlar konusunda teşâbühattan, açıklayıcılardan ve hakikatlerden daha belîğ, daha kuvvetli, daha evlâ ve daha açıktır. Medh ve zem, tergîp ve terhib, va’d ve va’id’de olduğu gibi. Çünkü onda özellikle de mahsus ve ma’kulün temsilinde Kur’anî manânın yüzünden ve Kur’ânî maksadların inceliklerinden hicâbın kaldırılması vardır.⁷²

Er-Risâletü’n-Nûriyye ve’l-Mişkâtü’l-Kudsiyye’de Tefsir Metodu

Karsî, İncelemek istediği lafız hakkında önce genel bilgi verir, sonra da kelimenin kökenini araştırır. Mesela, Nûr Suresi, 35. ayetin ilk kelimesi olan ‘Allah’ lafzını incelerken önce, lafzın cidden bilinen büyük bir zat, bütün yönleriyle ibadet edilmeye lâyık, âlemin yaratıcısı, Vâcibu’l-Vucûd, başka bir deyişle, cismânî noksanlıkların tamamından münezzeh, ilahî kelimelerin hepsiyle muttasif (vasıflandırılmış) bir zat’ı ifade ettiğini; الجلالة ‘el-celâletü’

⁶⁹ Al-i İmran 3/85

⁷⁰ Karsî, *er-Risâletü’n-Nûriyye ve’l-Mişkâtü’l-Kudsiyye*, vr.281a

⁷¹ Karsî, *er-Risâletü’n-Nûriyye ve’l-Mişkâtü’l-Kudsiyye*, vr.283a

⁷² Karsî, *er-Risâletü’n-Nûriyye ve’l-Mişkâtü’l-Kudsiyye*, vr.283a

lafzının da الله 'Allah' lafzını hatıra getirdiğini ifade eder,⁷³ akabinde الله 'Allah' lafzının kökenini açıklar.

“ ilah' lafzının asıl manası, ma'bud veya hakkında şaşılan, kendisine sığınılan ve kendisinde sükûn bulunandır. Veya hakkında şaşılan manasına gelen " ولاء " den, yahut da yükselmek anlamını ifade eden veya " لاه " lâhe' den gelir. Teâlâ'nın 'vasıf' olarak belirlenmesi ancak kendisine özel ve büyük vasıfların cümle ile akla gelmesi sebebiyledir. Bu büyük, has vasıflar, cümlenin içinde hatırlanan Şer'î, Tevhîdî, şirk ve benzerliklerin tamamını yok sayan, kendisine has tenzihatları içeren asıllardır. Bazıları ise şu görüştedir: “Celâletün” lafzı, azameti sebebiyle, büyük, mücerret bir zata delalet eder. Gerçekten bu durum cümle içinde ortaya çıkar. Has vasıfların bilinmesi ise, ancak istitba' (belagatta medh) ve lüzum yöntemiyle, “fe liküllin vichetün” cümlesiyle mümkündür.”⁷⁴

Müellif, نُورِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ, ifadesindeki " نُور " 'nûr' kelimesine alışılmışın dışında bir anlam yükler. Onun ifadesiyle nur, **ilim** manasındadır. Çünkü O, semavatın sakinlerinin ve manevi arzın büyüklerine nuru verendir. O, nurun sahibidir ki bu nur da kendi nuruna benzeyen, şerî, hakîkî ve yakînî ilimdir. Kendisinin benzeri olan bu nur, aynı zamanda meleklere büyüklerine, veliler ve siddîklar ve muhakkık âlimlere verilmiştir.⁷⁵ İlmin nura benzetilmesinin elbetteki belirli bir amacı vardır. Karsî, müfredin müfred bir kelimeye teşbih edilmesiyle oluşan benzetmenin amacını üç maksat ile açıklar.

Birincisi: ibadet ve sünnetin beyânı yoluyla,

İkincisi, işaret yoluyla,

Üçüncüsü, müşebbehin isminin zikredilmesi ve müşebbehi istiare-i musarriha yoluyla bilinmesini istemesiyledir. Ancak, hazfedilen hazfedildi ve mübalağa için onu kendisine izafe etti. Bunun karinesi ise مَثَلُ نُورِهِ كَمِثْلِكَوِ ve يَهْدِي اللهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ ayeti veya devamındaki نُورٌ عَلَى نُورٍ şeklinde ifadelerdir. Ayrıca, Kur'an'ın diğer muhkem ifadeleri⁷⁶ de bunlar gibidir.

Nur lafzının te'vilinde müellifin dayandığı şer'î delil, ilme vurgu yapan hadislerdir. Fakat hadislerin kaynakları ve râvileri hakkında hiçbir bilgi vermemiştir.

Mesela, “ilim ancak öğrenmekle, fıkıh, anlamakla olur. Allah, kim için en hayırlısını dilerse onu dinde fakih kılar”⁷⁷ “Allahtan hakkıyla korkanlar

⁷³ Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye*, vr.283b

⁷⁴ Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye*, vr.284a

⁷⁵ Karsî *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye*, vr.284a

⁷⁶ Maide, 5/15-16, Tevbe 9/32

⁷⁷ Muhammed İbn İsmail, Ebu Abdullah El-Buhari, *Sahihu'l-Buhari*, (1.bs. Tahk. Muhammed Zühayr, Nasır b.En-Nasır, Dar-u Tavku'n-Necat, 1422), c. I, s.24 ; Ebu'l-Kasım et -Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, (2.bs., Kahire: Tahk. Hamdî İbn Abdî'l-Mecid es-Selefi, Mektebet-i İbn

Âlimler'dir. Alim'in abide üstünlüğü, benim sizin en aşağıda olanınıza üstünlüğüm gibidir."⁷⁸ Şeklindeki hadisler yaygın olarak biliniyor ve kaynaklarda yer alıyor olmasına rağmen, nerede geçtiklerini belirten bir açıklamayla karşılaşmıyoruz.

Karsî, tefsir yaparken قِيلَ "gîle" ile başlayan cümlelerde, başkalarına ait söz/görüşlere yer vermektedir. Mesela, Nûr'dan kastedilen manayı ifade ederken bu yaklaşımını şöyle ortaya koyar. 'Nur' hakkında Şöyle denilmiştir: "Manevi nurdan maksad: Bütün ahkâm-ı şer'iyeye, îtikâdiyye ve amelîyyeye, -ayrıntılı olarak bildirilenlere ayrıntılı, icmâlî olarak bildirilenlere de icmâlî olarak- hakiki imandır. Yine başkaları, nurdan kasıt, "dosdoğru nebevî yol için kat'î onurlu hidayettir", demişler. 'Nur' kelimesinin kastettiği anlamla ilgili olarak şu görüşler de ileri sürülmüştür. Nur, akıl kuvveti, zâhirî duyu organlarının kuvveti, müvevvir, müdebbir, muzhir, mücid, mükemmildir.⁷⁹

Nur'a atfedilen manaları sıralarken söz konusu risalenin yazılmasına sebep olan bazı bidat ehli mutasavvıflardan da bahsetmiş, özellikle İsmail Ankaravî'yi tel'în ederek onun görüşüne yer vermiştir. "Lanetlilerin en lanetlisi, din hırsızlarının başı, Mesnevî ve Nukûşu'l-Fusus şârihi, doğru yoldan sapan, saptıran bu şahıs Osmanlı'nın âlim, fâzıl, devlet ricalinin çoğuna reddiye yazan", diye nitelmiş ve Ankaravî'nin, konu ile ilgili görüşünü bir risalede açık ve fasih bir şekilde dile getirdiğini ifade etmiştir. O, bu görüşü şöyle aktarmıştır: "Bil ki, semaların ve arzın nûru, te'vilsiz olarak bizatihi Allah'tır. Çünkü nuru ondan başkasına izafe etmek, ehlüllah ve ehl-ü batın katında mahzâ mecazdır. Zahir ehline nisbetle batın ehli, onun te'vîlini onların kınamasından korkarak yapması gerekir. Çünkü Âlimler, hakkı tamamıyla ortaya çıkaranlardır. Ortada aşikâr olan, idrak edilen Hakk'tan başkası değildir. O halde hakkı tanı ve onun aynını ve gayrısını gör. Ve senin mahiyetin ve hakikatin nedir? O'nun aynısı mı, Ondan başka mı? Hakikatlar ortaya çıktığında şeriatler batıl olur. Ve her şeyde şânının tamamıyla tecelli eden "bir" vardır. İşte burada bazı anlayışlara göre latîf sırların ortaya çıkarılması yakışmaz. Sırrın avamdan gizlenmesi vâcibtir. Akıllı kimseye bir işaret yeter."⁸⁰

Teymiye), c.19, s.395; et- Taberânî, *Müsnedü's-Şamiyyin*, (1.bs., Beyrut: Mektebetü'r-Risale, 1984) c. I, s.431; Taberânî'de hadis tam haliyle şöyledir: "عَنْ معاوية بن أبي سفيان، أَنَّهُ قَالَ وَهُوَ يَخْطُبُ : « يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا الْعِلْمُ بِالْعِلْمِ ، وَالْفَقْهُ بِالْفَقْهِ ، وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ ، وَإِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ، وَلَنْ تَزَالَ أُمَّتِي عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ عَلَى النَّاسِ لَا يُبَالُونَ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارِهُونَ »

⁷⁸ Ebu Abdillâh ibn Muhammed ibn Yezid el-Kazvîni İbn Mace, *Sünen-ü İbn Mace*, (1.bs., Daru'r-Risale el-Alemiyye, 2009), c.1,s.151; et-Tirmizi, *Sünen-ü Tirmizi*, (2.bs., Mısır: Tah. ve Tağlik: 1,2.ciltler: Ahmed Muhammed Şakir, 3.cilt: Muhammed Fuad Abdülbâki, 4,5.ciltler: İbrahim Atve Naşir, Şirket-ü Mustafa Albânî, 1975), c. V, s.50 ; Hadis, ibn Mace'de şöyle yer alır. وَإِنَّ طَالِبَ الْعِلْمِ يَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ حَتَّى الْحَيَاتَانِ فِي الْمَاءِ، وَإِنَّ فَضْلَ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ، إِنَّ الْعُلَمَاءَ هُمْ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ، إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُورَثُوا دِينًا وَلَا دِرْهَمًا، إِنَّمَا وَرَثُوا الْعِلْمَ، فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحِطِّ وَافِرٍ "

⁷⁹ Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsîyye*, vr.284b

⁸⁰ Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsîyye*, vr.284b; Misbahu'l-Esrâr isimli risalesinde İsmail Ankaravî, Karsî'nin kendisini lanetlemesine sebep olan konuyu şöyle izah etmiştir :

Müellif, İsmail Ankaravî'nin naklettiği görüşüne istinaden onu kınamaya ve lanetlemeye devam eder. "Bu en inkarcı, mel'ûnun on yakînî, şer'î ve icmâî mukaddimeyi nasıl da görmezden geldiğine bak! Ayrıca, gördüğün üzere o mukaddimelerin tamamına muhalefet etti. Bu saptırıcı kuruntulardan, Onun birliği ile ilgili mübah alanlarda, özellikle de "nur" ile ilgili hükümlerde aşırıya giderek inkâra düşmekten, Allah'ı senâ ile ona sığınıyorum. Çünkü bize göre ittihad (birlik), izafettir. Ve yine "nur" lügat ve örf, istilâh ve şerî olarak dört konudur. Dolayısıyla ittihad, ancak arzedilen bu hissî, şeffaf keyfiyetlerdir. Öyleyse lafzın zahirine nasıl hamledilir ve Allah Teâlâ hakikat üzere nasıl açıklanır. Aslen "kelime" tevîl edilmez. Nur'un başkasına itlâkı ise sadece mecâzîdir.⁸¹ Mişkâtü'l-Envar'da Gazâlî bu konuyu açıklamıştır.⁸²

"Süflî olanlar birbirinden taşar. Nurun taşması ise sirac'tandır. Nebevi ruhlar, nurdan sirac eder, iktibasını ülvi ruhlar üzerinden yaparlar. Şüphesiz ulvi ruhlar birbirlerinden nur iktibas ederler. Sonra hepsi nurların nuru, ilk kaynağı, madeni, bir olan Allah'a dönerler. Diğer nurları Allah'ın nurundan ödünç alırlar. Bu ise hakiki nurdur." Bu konuda şunu da söylemiştir: "Arif olanlar mecazın alçak seviyesinden hakikatin zirvesine yükselmişler ve başlangıçtan sonsuza kadar Allah'tan başka varlık olmadığını, ondan başka her şeyin helak olduğunu, O hariç her şeyin vakitlerden bir vakitte yok olduğunu gözleriyle müşahade etmişlerdir." Korumacı, zahir ehli müfessirlerden bazılarının göre ise, eşyanın varlığı, Allah Teâlâ'nın varlığına dayandırılmıştır. O zaman O olmadan varlık olmaz. O'nsuz varlığın tevhidî olmaz. Allah'tan başka ilah yoktur. İşte bu âvâmın tevhididir. Bu tevhid anlayışı odur ki: Allah'tan yine Allah'a doğrudur. "فانه هو عبارة عما إليه" Zahirde her hangi bir şeyde Allah'a ait bir işaret yok iken nasıl ona işaret olur. Allah'a işaret ancak hakikatte olur. Şüphesiz şeriat avamın, tarikat ise havassın ibadetidir. Hakikat de, ehassu'l-Havass'ın ibadetidir."⁸³

Karsî, mühlid mutasavvıflardan bazılarının nur hakkındaki görüşlerini şöyle ifade eder: "ilk akıl, mahlukatın evveli olan Muhammed a.s'ın nurudur. Allah önce onun nurunu yaratmıştır.⁸⁴ Ve bununla ilgili de bir hadis rivayet etmişlerdir.⁸⁵ Bidatlerini kuvvetlendirmek, gafil, cahil âvâmı kendi hakikat

"Bil ki nur lafzı lügatta, güneşten, aydan ve ateşten arza, duvara veya bu ikisi dışındakilere yansıma keyfiyeti için vaz edilmiş bir kelimedir. Bu keyfiyetin bir ilah için olması imkansızdır. Zâhir ehline göre Allah'a itlakı ancak tevîl ile mümkündür. Fakat ehli tahkike göre nur-u hakiki, başkası değil, ilahi zatın kendisidir. O aynı zamanda zat isimlerinden bir isimdir. Öyleyse nurun O'ndan başkasına itlakı mecaz içindir..." İsmail Ankaravî, *Misbâhu'l-Esrâr*, (İstanbul: İ.B.B. Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları nr. OE. Yz.0623/11,t.siz.) vr.263a. Bu açıklamalarına göre Karsî'nin İsmail Ankaravî'yi tam olarak idrak edemediği görülmektedir.

⁸¹ Davud-i Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsîyye*, vr.284b

⁸² Gazâlî, *Miškâtü'l-Envar*, (çev. Süleyman Ateş, İstanbul: Bedir Yay. 1994), s.15, I. Fasil

⁸³ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsîyye*, vr.285a

⁸⁴ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsîyye*, vr.285a

⁸⁵ "Ben Allah'ın nurundanım, müminler benim nurumdandır." Bkz. Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsîyye*, vr.285a, Ankaravî'nin ilgili görüşü şöyledir: "Nurların nuru,

ve tarikatlerine yönlendirmek için resûle iftira eden çabalarının aslı yoktur. Nebinin nurundan bir parça bütün varlıkta var olduğunu zannettiler ve bununla ittihadı vasil olmayı umdular. Böyle yapmakla bilakis vahdet-i vücûd'u, önce nebinin sonra da kendilerinin ulûhiyet sıfatlarıyla muttasıf olduğunu iddia etmiş oluyorlar. "Ehâdiyyet ile vâhidiyyeti birbirinden ayırıyorlar. Ehâdiyyet zat ile vâhidiyyette sıfatlarla ilgilidir. Vâhidiyyet, Nebî makamıdır. Çünkü Allah'ın sıfatlarından bir sıfattır."⁸⁶

Müellif, bidat türü tasavvufi düşüncelere sûfi muhakkiklerden örnek vermeye devam ediyor. "Vücûd-u Mutlak, vâcib olan zâtın aynısı olmakla beraber, mevcudâtın heykelleri (şekilleri) üzerine yayılmıştır. Ve o heykellerde ortaya çıkmıştır. Eşyadan herhangi bir şey O'ndan ayrı değildir. Bilakis aynı ve hakikatidir. Ancak i'tibari/görece tayinler ve takdirlerle çeşitlenmiş ve mümtaz olmuşlardır.⁸⁷ Sonra da şunu söylemişlerdir: "Burada akıl ve şeriat tavrının arkasında bir tavır vardır.⁸⁸ İbn Arabî'nin Futûhâtü'l-Mekkiyye'de konu ile ilgili görüşü de bu neviden olmakla beraber şöyledir. "Eşyayı kendisinin aynı olarak izhar eden Allah'ı tenzih ederiz. Ve uluhiyyeti iddia eden herkes davasında doğrudur. Bütün putların kulları, aynı zamanda Allah'ın kullarıdır. Fakat o yolda hata etmiştir. Çünkü o kul ibadeti putlara hasretmiş, her şeye kulluk yapmamıştır. Rabb, kuldur, kul da rab." Ah keşke bilsem! Kim mükellef? Ben desem, "abd, rabb'dir" veya sen desen "rabb, abddir" Ah keşke bilsem! Kim mükellef?⁸⁹

Karsî, Şiblî'nin⁹⁰ sözlerini nakleden el-Hâdimî Nakşibendî'yi⁹¹ de bidatçiler zaviyesinden eleştirir. el-Hâdimî, Nakşibendî tarikatını açıklamak için kaleme aldığı risalede şu ifadeyi kullanır: "Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki, kalb huzurum için rabbimin nuruna gark olmak isteği bana evvelkilerin, sonrakilerin ilimlerinden yani gönderilmiş peygamberlerin ve

Sûfi meşâyıhın katında bu hakikî Rûh-ı Muhammedî için söylenen, Allah Teâlâ'nın habîbi Muhammed'in s.a. ruhydu. Filozoflar arasında ise "ilk akıl", "ilk illet", "yüce kalem" şeklinde isimlendirilir. Hadiste geçtiği gibi, Allah'ın ilk yarattığı akıldır. Allah'ın ilk yarattığı kalemdir. Allah'ın ilk yarattığı nurumdur, ...ruhumdur." Hepsi bir manaya işaret eder. İbaredeki ihtilaf "ifademiz farklı farklıdır, fakat senin güzelliğin birdir." sözündeki gibidir. Bütün güzellikler onu gösterir." Ankaravî, *El-Misbah*, vr.264b. Ankaravî, burada sadece görüşlerin nakledicisi konumundadır. Görüşler, tasavvuf, felsefe ehline aittir. Bir kısmı da hadislerle dayandırılmıştır. Ankaravî'nin hedef alınması ise ilginçtir.

⁸⁶ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye*, vr.285b

⁸⁷ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye*, vr.285b

⁸⁸ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye*, vr.285b

⁸⁹ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye*, vr.285b

⁹⁰ Adı geçen Şiblî'nin Cüneyd-i Bağdâdî'nin en önemli halifelerinden olan ve h.334 senesinde vefat eden mutasavvıf Ebubekir Şiblî olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Rifat Okudan, "Ebubekir Şiblî: Hayatı Ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri", *Tasavvuf*, 19. (2007), 211-234.

⁹¹ El-Hâdimî, 1701-1776 yılları arasında Konya'ya bağlı Hadim'de yaşamış, devrin büyük âlimi Kazâbâdî'den icazet almış, Birgivî'nin et-Tarikatü'l-Muhammediye'sini şerhetmiş ve hadisler ve ayetler üzerine onlarca risâle kaleme almış olan 18. Yüzyıl mutasavvıfı, muhaddisi ve müfessiridir. Hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yakup Koçyiğit, *Hadimî'nin el-Berika'da İzlediği Hadis Metodolojisi ve Hadis İlmindeki Yeri*, basılmamış doktora tezi, Özet

muhakkik ulemanın ilimlerinden daha hayırlıdır.”⁹² Karsî, dâl ve mudıl diye nitelediği Hadimî'nin sözünü şöyle nakleder: “Allahım bizi, alçak sözlü aklı az sevenler olmaksızın, (yani sabah aydınlığı gibi olan hidayetin gölgesinde olmayan gafil fukaha ve cahil ulemadan değil), Celâl ve Cemâl olan Allah'ın nurunun bedenlerini kapladığı ve bu yolda varlıklarını yok edenlerden eyle! Dalâlet benzetmesi hususunda şaşkın olma!”⁹³ Bu sözler Karsî'ye göre sarih ilhad ifadeleri ve çirkin hurafelerdir. Onların şu sözlerinde olduğu gibi: “Şeriatın kuşatamadığı hallerimiz vardır. Din biziz, biz de diniz. Bununla beraber din dindir, biz de biziz.” Sonra buna ilaveten onların iddia ettikleri şey, “onlar, ariflere ve zevk ehline aşikâr olan gizli hakikatler, ilahî sırlardır. Ebediyyen bu hakikatler ve sırlar fıkıh ehline ve alemere gizlenmiştir.” Yine onların bir cümle ile iddia ettikleri şey şudur: “Hakikat ortaya çıktığında şeriat batıl olur.”⁹⁴ Onlara, Müslümanlar arasına fitneler sokarak ve gafillerin saptırmasıyla yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın denildiğinde onlar, Kur'an'ın da ifade ettiği gibi “bizler ıslah edicileriz” derler. Karsî, bu iddiada bulunan fakat ifsad edici olanları tavsif eden ayetleri⁹⁵ naklederek onlar hakkındaki düşüncesini ortaya koymuş olur.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Karsî iyi bir dilcidir. Dilin, lafız ve manaya taalluk eden yönlerini yani sarf, nahiv ilmini ve de manaya tesir eden sanatsal olguları yani belagatı tüm unsurlarıyla iyi bilmektedir. O'nun tefsir tarzı da dil ve belagat yönleriyle öne çıkmaktadır. Nur suresi 35. Ayette var olan mübalağalı ifadeleri açıklarken belâgatın sınırlarında nasıl rahat hareket ettiğini ve bu sınırlar içerisinde kalma arzusunu görebilmekteyiz. Karsî, Allah Teala'nın mübalağada ziyadeliği irade etmesinin dokuz faydayı içerdiğini, bu faydaları ifade etmek için de belagatlı bir üslup tarzını seçtiğini belirtmiş, teşbih konusu kapsamına giren açıklamalarını yapmış, mürekkeb ifadelerin mürekkeb ifadelerle; müfredin müfred ile zımnî muhtelifinde yine zımnî muhtelif ifadelerle teşbih edildiğini belirtmiştir.”⁹⁶

Karsî, teşbihin gerçekleştiği ifadelerin satır aralarına da dikkatleri çekmiştir. Mesela "ما مثل ذلك يا رب", "onun nurunun misali" lafzının, sorulan "ما مثل نُورِهِ", "ya rabbi bu nurun benzeri nedir, neye benzer?" Sorusuna cevaben geldiğini ifade eder. Yani manevi, büyük, acaip, toplanmış olan nurun sıfatının cevabıdır. Bu büyük ve garib olan nurun keyfiyeti Allah'tandır.⁹⁷

Karsî, bir başka teşbih ifade eden ayete dikkati çeker. "إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ"⁹⁸ dünya hayatının neden suya benzetildiğini açıklamaya çalışır. Burada gerçekleşen teşbihten maksadın dünya hayatının garip, bir o kadar

⁹² Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Mişkâtü'l-Kudsiyye*, vr.286a

⁹³ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Mişkâtü'l-Kudsiyye*, vr.286a

⁹⁴ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Mişkâtü'l-Kudsiyye*, vr.286a

⁹⁵ Bakara 2/10-18.ayetler

⁹⁶ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Mişkâtü'l-Kudsiyye*, vr.286b

⁹⁷ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Mişkâtü'l-Kudsiyye*, vr.286b

⁹⁸ Yunus 10/24

da şaşırtıcı halini açıklamaktır. Yani, dünyanın su ile hayat bulan tüm güzellikleri, insanları kendisine cezbetmesine rağmen insana kaybetmeyi, yokluğu, hasreti yaşatarak ızdırıp çektirir.⁹⁹

Karsî, Nur 35.ayetteki كَمِشْكَاةٍ ifadesini, Allah'tan alınmış, büyük hissi bir nûra benzetir. Ve ona denk gelen şeylerin ise el-misbah ve ez-zücâcetü olduğunu, sonra da "مِشْكَاةٌ" Mişkât'ı büyük bir oyuk tanımlamasıyla açıklar. Karsî, bu oyuğu aydınlatan, nûru büyük bir misbâh bulunduğunu, misbâhın da alevleri çok büyük olan tutuşturulmuş bir fitile sahip olduğunu söyler.¹⁰⁰

Karsî, cümlelerin görünüşte Mişkât'ı tahsis eden, takyid eden bir mahiyet arz ettiğini belirtir. Bu yönüyle sonra gelen cümlelerin yeni bir cümle başı olması uygundur. Ve de mişkâtın mahiyeti nedir? Sorusuna cevap olarak geldiğini söyler. El-Misbah ise, cam içine konulmuş büyük ışıltısı olandır. Bu ışıltı, parlayan fitilin kendisidir. Misbah'tan sonra gelen cümle onu tahsis eden veya isti'nafiyye olan bir cümledir.¹⁰¹ Karsî, ayette geçen önemli kelimeler üzerindeki açıklamalarına ez-Zücâcetü kelimesi ile devam eder. Ez-Zücâcetü, sanki semadaki nûru büyük olan yıldız gibidir. Dürriyyün ise parlaklıkta büyük mübalağa ifade eder. Ve "dürr" yani "inci" kelimesine mensuptur. Veya karanlığın def'ini ve devâsâ büyük gizli şeylerin keşfini belirten büyük, mübalağalı ifadedir. الدَّرُّ (ed-der'ü) ed-def'u manasındadır.¹⁰²

Karsî, farklı manaların oluşmasına imkân veren kıraat ihtilaflarına da tefsirinde yer vermektedir. Mesela, دُرِّيٌّ (dürriyyün) kelimesinin kıraat imamlarından Hamza ve Ebubekir tarafından hemze ile yani دُرِّيٌّ 'dürriün' şeklinde okunduğunu, Ebu Amr ve El-Kisâî'nin ise دِرِّيٌّ 'dirriyyün' şeklinde okuduklarını belirtmiştir.¹⁰³

Karsî, söz konusu ayetin ihtiva ettiği teşbihler üzerinden bir tevil yapar. Yüce şeriatin muhtelif hakiki ilimlerinin meselelerini semadaki inci gibi parlayan yıldızlara benzetir. Yine aynı şekilde muhakkikin alimlerin akıllarını, kâmil nefislerini, yakîn ilminin mertebeleri hususundaki muhtelif yüce nazarlarını, nurunun kuvveti ve zayıflığı noktasında muhtelif nurlu yıldızlara benzetmiş, son olarak da Şeriat-ı Şerif ile cümle semâvâtı birbirine benzetme yoluna gitmiştir. Hz. Peygamber'in, "ashabım gökteki yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız doğru yola erişirsiniz" hadisini de teviline şerî bir delil olarak nakletmiştir. Bu hadiste gizli beş tane teşbihin var olduğunu söylemeden geçmemiştir.¹⁰⁴

Karsî, şeriatın, mübarek zeytin ağacına benzetildiği bir başka ayete¹⁰⁵ dikkatleri çeker. Şeriattan beslenmeyen akâidin güven telkin etmeyeceğini

⁹⁹ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye*, vr.286b - 287a

¹⁰⁰ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye* s. 287b

¹⁰¹ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye*, s. 287b

¹⁰² Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye*, s. 287b

¹⁰³ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye*, vr.287a

¹⁰⁴ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsiyye* s. 287 b

¹⁰⁵ İbrahim 14/24-25

hatırlatarak, tarikat ve hakikatlarını hayâlî hikayelerden, saçma-sapan hayal ürünü şeylerden alan müfrit sûfilerin, küstah mutasavvıfların haline şaşılır. Zira dayandıkları şeylerin kutsî hakikatler, şarkta ve garpta bulunmayan yüce sırlar olduğuna inanırlar.¹⁰⁶ Demiştir.

Karsî, Kur'an'da var olan benzetmelerin (teşbih) ve misallerin kullanılma amacının "büyük işleri" bilinen misallerle açıklamak olduğunu söyler. Çoğu kere karşılaştığı gibi, emsal'den kastın insanlar arasında yaygın olan acaip ve büyük sözlerin manalarını ikinci ve üçüncü anlamlarına benzetmektir. Çünkü bu anlamlar o kelimelerin ilk ve hakîkî anlamlarına yardımcı olurlar. Yine misaller, darb-ı meselin hükmünün anlaşılmasına ve ondan istifade edilmesine imkân sağlamak için manalara delalet eder.¹⁰⁷

Karsî, Allah Teâlâ'nın şer'î, yakînî ilmi övmekte mübalağa yapmasının şöyle bir zannın ortaya çıkmasına sebep olduğunu söyler: "Peygamberler ve meleklerin büyükleri, tasdik edenlerin ve din âlimlerinin büyükleri 'her şeyi ve fikhını bilir.'" Halbuki "vallahü'l- azîmi's-şe'ni bi külli şey'in alîm" sözü ", mevcut, ma'dûm, hal, eski, yeni, küllî, cüz'î, veya ne küllî ne cüzî, cüz cüz açıklanmış, vb. olan şeyleri bilir demektir ve ilm-i hakîkî'de mübalağadır. Ve Allah Teâlâ sanki şunu söylemek ister: " Hakîkî ilim, her şeyiyle bize mahsustur. Öncekilerin ve sonrakilerin, çok ve büyük olmalarına rağmen, Mukarrabîn Melekleri'nin ilimleri denizde bir katre gibidir. Allah Teala'nın sonlu ve sonsuz ilmi karşısında onların ilimlerinin oransal bir karşılığı yoktur. Bu sebeple "size ilimden çok az şey verilmiştir."¹⁰⁸ Denilmiştir.¹⁰⁹

Davud Karsî, bu aşamada kelâm ilminin, varlığı tanımlarken kullandığı "Şey" lafzının Ehl-i Sünnet Âlimleri tarafından, "Allah her şeyin yaratıcısıdır. "¹¹⁰ sözünde olduğu gibi "Mutlak Varlık" olarak algılandığını belirtir. O'nun "De ki: "Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür?" De ki: Allah ..."¹¹¹ sözü de el-Mevcûdu's-Sâbıkı (ilk varlık) ifade eder. ¹¹² Demiştir. Karsî, "Şey" kelimesinin ifade ettiği anlamın mahiyeti üzerinde durmuştur. Mutezile, kelâm âlimleri, muhakkik cumhur ulema ve kendi açısından "şey" in ne ifade ettiğini açıklar. Kendisine göre yukarıda geçen anlam hakiki anlamıdır. Şey' üzerine atfedilen anlam, genellikle umûmî mecaz yoluyla gelir. Bu ayete göre Mutezile'ye göre de hakikat ifade eder. 'Mevcud', münkir kelimci âlimlerin cumhuru göre ise, zihnen mevcud'dur. Dışarıda gerçekleşen malum hal ile dışarıda gerçekleşmeyen malum-mâdum arasında vasita yoktur. Muhakkik âlimlerin cumhuru göre, zatı itibariyle dışarıda gerçekleşen malum, "mevcud" dur. Ma'dum ise

¹⁰⁶ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Mişkâtü'l-Kudsiyye*, s. 287 a

¹⁰⁷ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Mişkâtü'l-Kudsiyye*, s. 288 a

¹⁰⁸ Saffat, 41-50

¹⁰⁹ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Mişkâtü'l-Kudsiyye*, vr.288 b

¹¹⁰ Zümer,39/62

¹¹¹ En'am 6/19

¹¹² Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Mişkâtü'l-Kudsiyye*, vr.288 b- vr.289a

dışarıda aslen gerçekleşmeyen malumdur. Ve 'hal' başkasının tâbî olmasıyla dışarıda gerçekleşen ma'lumdur. Kalbî istekler ve cüz'i seçimler (irâdâtü'l-kalbiyye ve ihtiyarâtü'l-cüziyye) gibi varlıkla ilgili masdar nitelikli anlamlar böyledir. Hariçte mevcut olan onlara göre aynı zamanda mevcut olandır. Değilse, değildir. Hariçten murad edilen aklın ve on hissin haricinde olmaktır.¹¹³

Karsî, risalesini ilmin, Allah rızası için öğrenilmesi gerektiğini ifade eden hadisi¹¹⁴ naklederek sona erdirir.

Sonuç

Hangi algıyla kaleme alınırsa alınsın, besmele, hamdele, salvele, selâm, âl, ehl, nûr gibi sözcükler üzerinde klasik, lugavî tefsir uslûbunun dışında, kelimelerin zahirlerinden, batınî anlamlarına doğru giden, kelmâî alanlara nüfuz eden, ustaca yaptığı tefsir çalışması, ilmî kimliğinin seviyesini bizlere göstermektedir. Alet ilimlerine vukufiyeti, Tefsir İlmi'nin temel kaynaklarına yakınlığı, felsefe ve kelâm ilmine atıflarda bulunması, ilmî müktesebatını da ortaya çıkarmaktadır.

Davud-u Karsî, tasavvufa karşı değildir. Gazali'nin Mişkât'ına atıfta bulunması bunu gösterir. Ancak tasavvufun, ehil olmayan kişiler tarafından mülhid fikirlere malzeme, kaynak yapılmasına karşıdır. Ehil olmayan kişilerin Allah'ın zat ve sıfatlarına taallük eden ifadeleri te'vil etmemesi gerektiğini satır aralarında ifade eden Karsî, tevil ve tefsire başlamadan önce dikkat edilmesi gereken on mukaddimâtı hatırlatmakla bu konudaki hassasiyetini ortaya koymaktadır. Er-Risaletün-Nuriyye'de bu hassasiyet mübalağalı bir tel'în diline dönüşmüştür. Özellikle İbn Arabî, Hadimî ve İsmail Ankaravî gibi zevatı bazı ifadelerinden dolayı ilhad ile suçlamıştır. Bu tepkisel davranışının sebebi olarak görülen metinlerin karşılaştırmasını yaptığımızda Ankaravî'nin açıklamalarının doğru yansıtılmadığı gibi bir izlenime sahip olduğumuzu ifade edebiliriz.

İncelemiş olduğumuz iki risalede öne çıkan hususun şunlar olduğunu söylememiz mümkündür. Tefsire yardımcı bütün unsurlardan yararlanılmıştır. Yararlanılan görüşler, mefhum olarak aktarılmış, kaynakları net olarak ifade edilmemiştir. Tefsirin en önemli kaynaklarından saydığımız hadislerin konu ile alakalı seçimleri esnasında sıhhat derecesine dikkat edilmemiş, tergîp ve terhip türü hadislerle mevzular müdellel hale getirilmeye çalışılmıştır. Hadislerin sıhhati konusunda da müellifin her hangi bir tenkidi olmamıştır.

¹¹³ Davud Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Miškâtü'l-Kudsîyye*, vr.289a

¹¹⁴ Zekiyuddin el-Münziri, *et-Tergîp ve't-Terhîb mine'l-Hadisi's-Şerif*, (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Tahk. İbrahim Şemsuddin, 1417), c. I, s. 52; Abdurrahman b. Abdüsselam es-Sufûrî, *Nüzhetü'l-Mecalis ve Müntehâbü'n-Nefâis* (Mısır: matbaatü'l-Kasteliyye, 1283) c. II, s.62, Ebu Said, *el-Hâdimî el-Hanefî, Berikat-ü Mahmudiyyetin Fi Şerh-i Tarikat-i Mahmudiyyetin Ve Şeriat-i Nebeviyyetin Fi Siret-i Ahmediyyetin*, (Haleb: Matbaa-i Halebî,1348) c. I s.287

Kaynakça

- Akpınar, Cemil, "Dâvûd-i Karsî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, c. IX, s. 29-32.
- Ankaravî, İsmail *Misbâhu'l-Esrâr*, İstanbul: İ.B.B. Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları nr. OE.Yz.0623/11, tsiz.
- Bahçıvan, Seyyit, "Yazma Eserlerin Tahkikinde Metodolojik Problemler", *Selçuk İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21, (2006): 61-90.
- Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, t. siz ve y. yok
- Bezzâr, *Müsned-i Bezzâr*, Medine-i Münevvere: Tahk. Mahfuz Abdurrahman Zeynullah (1-9.cüz), Adil ibn Sa'd (10-17.cüz), Sabri Abdülhâlik eş-Şafî (18.cüz), Mektebetü'l-ulûm ve'l-Hükm, 2009.
- Dartma, Bahattin, Muhsin Demirci, Mustafa Ünver, Fethi Ahmet Polat, Ömer Kara, *Tefsir Tarihi ve Usûlü*, 1.bs., Eskişehir: Anadolu Ü. Web-Ofset tesisleri, 2010.
- Durmuş, İsmail, "Kazvînî-Hatip", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, c.XXV, s.156,
- Durmuş, İsmail, "Sekkâkî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009) c. XXXVI, s. 332-333
- Ed-Dimeşkî, Ziriklî, *el-A'lâm*, 15.Baskı, Daru'l-İlmi li'l-Melâmiyyin, 2002.
- El-Âmidî (h.631), *Gâyetü'l-Meram fi İlmi'l-Kelâm*, Kahire: Tahk. Hasan Mahmud Abdüllatif, Meclisü'l-A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, t. siz.
- El-Atûfî, Hızır bin Mahmud bin Ömer (948/1541), *Hısnu'l-Ayati'l-İzâm fi Tefsîr-i Evâil-i Sûreti'l-En'am*, Ankara: Milli kütüphane, Milli Kütüphane yazmalar koleksiyonu, 06 Mil Yz A 4160 'no'lu nüsha, t. siz.
- El-Buhari, Muhammed İbn İsmail, Ebu Abdullah, *Sahihu'l-Buhârî*, 1.bs. Tahk. Muhammed Züheyr, Nasır b.En-Nasır, Dar-u Tavku'n-Necat, 1422.
- El-Hâdimî, Ebu Said, el-Hanefî, *Berikat-ü Mahmudîyyetin Fi Şerh-i Tarikat-i Mahmudîyyetin Ve Şeriat-i Nebevîyyetin Fi Siret-i Ahmedîyyetin*, Haleb: Matbaa-i Halebî, 1348.
- El-Harrânî, İbn Teymiyye (h.728.), *Mecmûu'l-Fetâvâ*, el-Medînetü'l-Münevvera: Tahk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım, Mecmeu Melik Fahd li Tabâati'l- Mushafi'ş-Şerif, 1995
- El-Münzirî, Zekiyyuddin, *et-Tergîp vet'-Terhîb mine'l-Hadisi'ş-Şerif*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Tahk. İbrahim Şemsuddin, 1417.
- Es-Sufûrî, Abdurrahman b. Abdüsselam, *Nüzhetü'l-Mecalis ve Müntehâbü'n-Nefâis* (Mısır: matbaatü'l-Kasteliyye, 1283) c. II, s.62

Et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 2.bs., Kahire: Tahk. Hamdî İbn Abdî'l-Mecid es-Selefi, Mektebetü İbn Teymiye, t. siz, y. yok.

Et-Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyin*, 1.bs., Beyrut: Mektebetü'r-Risale, 1984.

Et-Tirmizî, *Sünen-ü Tirmizi*, 2.bs., Mısır: Tah. ve Tağlik: 1,2.ciltler: Ahmed Muhammed Şakir, 3.cilt: Muhammed Fuad Abdü'l-Baki, 4,5.ciltler: İbrahim Atve Naşir, Şirket-ü Mustafa Albânî, 1975.

Ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 3.bs., Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-Arabiyye,1407.

Galâyînî, Şeyh Mustafa, *Camii'd-Durûsi'l-Arabiyye*, 10.bs. Lübnan: Matbaatü'l-Asriyye, 1962,

Halil b. Ahmed, *Kitabü'l-Ayn*, Tahk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim Sâmîrî, Mektebetü'l-Hilal, t. siz, y. yok

İbn Hallikan (h.681), *Vefâyâtü'l-A'yân*, Beyrut: Tahk. İhsan Abbas, Dâru's-Sadr, 1900-1994.

İbn Mace, Ebu Abdillah ibn Muhammed ibn Yezid el-Kazvîni, *Sünen-ü İbn Mace*, , 1.bs., Daru'r-Risale el-Alemiyye, 2009.

Îcî, *Kitabu'l-Mevakif*, Beyrut:,Tahk. Abdurrahman Amîra, Daru'l-Cil, 1997.

Karsî, *er-Risâletü'n-Nûriyye ve'l-Mişkâtü'l-Kudsiyye*, İst: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi külliyyatı, t. siz., nr.6383, vr.289 b,

Karsî, *Şerhu'l-Besmele*, Manisa: Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu, t. siz. nr. 45 Akze 5937/1, vr.2a

Kehhâle, Ömer Rıza, *Mucemu'l-Müellifin*, Dımeşk: Müessesetü'r-Risâle, t. siz

Koçyiğit, Yakup, *Hadimi'nin el-Berika'da İzlediği Hadis Metodolojisi ve Hadis İlmindeki Yeri*, basılmamış doktora tezi,

M.E.B., *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* , İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983.

Muhammed Emin, *Teysîru't-Tahrîr*, Daru'l-Fikr, t. siz, y. yok.

Öztürk, Resul, "Dâvud-i Karsî (1169/1756): Kelâmî Görüşleri Ve Kaynakları", *Atatürk Ü. İlahiyat F. Dergisi* 41, (2014), 83.

Rıfat, Okudan, "Ebubekir Şiblî: Hayatı ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri", *Tasavvuf*, 19. (2007), 211-234.

Tahavî, *Şerh-i Müşkili'l-Âsâr*, 1.bs. Tahk. Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risâle, 1994, c. VII, s.432

Yaran, Rahmi, *Arapça'da İ'râb*, İst: Rağbet yay. 2010.

